

Representation

ภาพแทนความจริง

สุธาวัลย์ ธรรมสังวาลย์*

บทคัดย่อ

ภาพแทนความจริงเป็นเครื่องมือที่ช่วยอธิบายภาพคิดในจินตนาการออกมาเพื่อช่วยในการสื่อสาร เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ปัจจุบันเอื้อให้การสร้างภาพแทนความจริงสามารถทำได้โดยง่ายและเสมือนจริงมากขึ้น จนต้องตั้งคำถามว่าเรากำลังหลงภาพแทนความจริงมากกว่าความจริงหรือไม่

Abstracts

Representation is tool to explain our imagination for communication. Computer technology can create realistic representation but we should ask whether we are depicted instead of reality rather than reality?

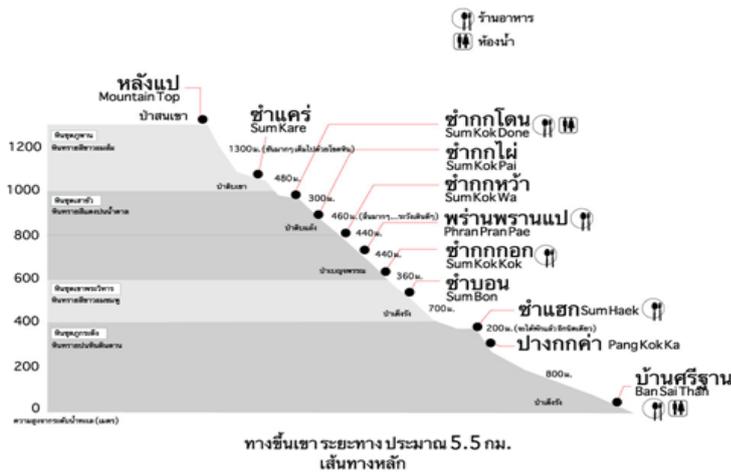
คำว่า Representation (เรพริเส็นเท-ชัน) อ้างตาม ThaiSoftware Dictionary 4.0 หมายถึง การเป็นเครื่องหมายแห่ง เท่ากับ เป็นผู้แทน ในบริบท ความเป็นสถาปัตยกรรม (Architectural) แล้วผู้เขียน อนุมานว่า คำ ๆ นี้หมายถึง การแสดงแบบเป็นการ ถ่ายโอนภาพความคิดในจินตภาพออกมาในรูปแบบ ใด รูปแบบหนึ่งซึ่งไม่ได้เป็นการสร้างของจริง อาทิ แปลน ภาพวาด แบบจำลอง ฯลฯ หมายรวมถึงการ จำลองภาพแห่งความจริงมาสู่รูปการคงสภาพแทน เช่นแผนที่ หุ่นทดลองวิทยาศาสตร์ ฯลฯ ความเป็น Representation จึงน่าจะอยู่ระหว่างความคิดพื้นที่ ในมโนภาพเรากับพื้นที่แห่งความเป็นจริง และสร้าง ภาพแทนความจริงเป็นเครื่องมือเพื่อความง่ายต่อการ สื่อสาร

ความจริงแล้วมนุษย์ตกอยู่ในวาทกรรมแห่ง ภาพแทนความจริง มีคำถามว่า “รอบๆ ตัว มีสิ่งใดบ้าง ที่เราคิดว่าเป็น Architectural Representation” ความเป็นการแสดงแบบแทนความจริงมันก้าวเข้ามา

ในชีวิตประจำวันจนคาบเกี่ยวกับและเป็นส่วนหนึ่งของความจริงไปแล้ว ยกตัวอย่าง จากประสบการณ์ ที่เดินขึ้นอุทยานแห่งชาติภูกระดึง จังหวัดเลย ใน ความเป็นจริงแล้วความสูงชันมันเกิดขึ้นจากทุกๆ อย่าง ก้าว แปลกที่เราวัดความสูงจากย่างก้าวที่เดินจริงไม่ได้ แต่เรากลับภูมิใจและเข้าใจในความชันของสถานที่แห่งนี้ด้วยแผ่นป้ายจำลองความสูงของภูกระดึง หรือแม้แต่ร่างกายของตัวเอง เรายังต้องเรียนรู้ผ่าน หุ่นจำลอง หรือรูปภาพ ผู้เขียนไม่แน่ใจว่าพื้นที่จริงมัน ยากเกินความเข้าใจของมนุษย์ หรือว่ามนุษย์เองที่ ติดกับแห่งภาพแทนความจริง จนละทิ้งความพยายาม ที่จะเข้าใจพื้นที่จริงไป

Rep- resenta- tion.

* อาจารย์ประจำภาควิชาการหนังสือพิมพ์และสิ่งพิมพ์ คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม

ภาพที่ 1 ภาพแทนสภาพความสูงชัน
ของอุทยานแห่งชาติภูกระดึง

อย่างไรก็ตามภาพแทนความจริงนั้นก็อำนวยความสะดวกบนโลกกลม ๆ ใบนี้อาจหลายยุค หลายสมัย (เมื่อเอ่ยถึงโลก ภาพดาวดวงนี้ในสภาวะเป็นจริง กลับเลื่อนกลาง แต่ภาพวงกลมสีน้ำเงินที่ถูกใช้เป็นภาพแทนดาวโลกกลับชัดเจน) การก้าวเข้ามามีบทบาทของภาพแทนความจริงนั้นทำให้มนุษย์อธิบายโครงสร้างใหม่โนภาพได้อย่างง่ายขึ้น ถ่ายทอดได้ และผู้รับสารก็สามารถสื่อสารทำความเข้าใจในสภาวะจำลองนั้น โดยเฉพาะในวงการนิเทศศาสตร์ดูเหมือนการถ่ายทอดความคิดออกมาเป็นภาพแทนความจริง ไม่ว่าจะป็นรูปเหมือน (Icon) ตัวบ่งชี้ (Index) หรือสัญลักษณ์ (Symbol) จะเป็นสิ่งที่นิยมทำอย่างยิ่ง เพราะมันทำให้สามารถสื่อสารกับสาธารณะได้ง่ายมากขึ้นเพราะหากไม่มีภาพแทนความจริง เราอาจต้องส่งกระแสจิตสื่อสารกัน หรือบรรยายความโดยอาศัยเวลานาน และไม่แน่ใจด้วยว่าผู้ส่งสารและผู้รับสารจะสามารถเข้าใจร่วมกันอยู่หรือไม่ และอาจเป็นด้วยความทำให้ง่ายขึ้นที่มีผลจากภาพแทนความจริงนี้เองที่ทำให้ตัวของมันเองมีการพัฒนาขึ้นตามเทคโนโลยีที่พัฒนาขึ้นตามบริบทของเวลา

เทคโนโลยีคืออะไร สำหรับผู้เขียนแล้วคำตอบเท่าที่เคียดียินมา และประทับใจคือ คำตอบที่ว่า

เทคโนโลยีคือวิธีคิด ที่มาของคำว่า คำว่าเทคโนโลยี (Technology) มาจากภาษากรีกว่า “Technologia” แปลว่า การกระทำที่มีระบบ ในขณะที่ * พจนานุกรมฉบับ ราชบัณฑิตยสถาน (2539 : 406) ได้ให้ความหมายของเทคโนโลยี คือ “วิทยาการที่เกี่ยวกับศิลปะในการนำเอาวิทยาศาสตร์ประยุกต์มาใช้ให้เกิดประโยชน์ในทางปฏิบัติและอุตสาหกรรม” เมื่อผสมผสานความหมายหลากหลายจากการคลิกหาคำ

ตอบจาก Google แล้ว ผู้เขียนขอจำกัดความคำว่า “เทคโนโลยี” ว่าเป็น เป็นการนำเอาแนวความคิดหลักการ เทคนิค ความรู้ ระเบียบวิธี กระบวนการ ตลอดจนผลผลิตทางวิทยาศาสตร์ทั้งในด้านสิ่งประดิษฐ์และวิธีปฏิบัติมาประยุกต์ใช้ในระบบงานเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการทำงานให้ดียิ่งขึ้น และเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของงานให้มากยิ่งขึ้น

อาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ กล่าวว่า “คนไทยทั่วไปสับสนในความหมายของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยเข้าใจว่าตัวเทคโนโลยีนั้นแหละคือวิทยาศาสตร์ เพราะวิทยาศาสตร์เป็นของนามธรรมและเข้าใจยาก ในขณะที่เทคโนโลยีเป็นของมีตัวตนจับต้องได้ เข้าใจได้ ขายได้ คนไทยไม่น้อยรู้จักวิทยาศาสตร์ผ่านเทคโนโลยี” ผู้เขียนขอขยายความเพื่อสาระประโยชน์ที่จะเพิ่มขึ้นในบทความนี้ เพราะผู้เขียนเชื่อว่า เทคโนโลยีสามารถเกิดขึ้นได้ทุกศาสตร์และทุกแขนงการพัฒนาเครื่องไม้เครื่องมือในสาขาหัตถกรรมก็นับเป็นเทคโนโลยีได้ โดยเมื่อบุคคลใดนำเทคโนโลยีมาใช้ น่าจะส่งผลในการเพิ่มประสิทธิภาพ (Efficiency) เทคโนโลยีจะช่วยให้การทำงานบรรลุผลตามเป้าหมายได้อย่างเที่ยงตรงและรวดเร็ว และประสิทธิผล (Productivity) เป็นการทำงานเพื่อให้ได้ผลผลิตออกมาอย่างเต็มที่มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เพื่อให้ได้ประสิทธิผลสูงสุด

ด้วยเหตุนี้เทคโนโลยีจึงกลายเป็นดาบสองคม เพราะหน้าที่ของมันโดยสรุปคือการทำให้ง่ายขึ้นและเร็วขึ้น แต่นั่นไม่ได้เป็นการคงคุณค่า อาทิการถ่ายรูปจากฟิล์มมาสู่การเป็นดิจิทัล อรรถรสหลายอย่างที่ถูกทำลายไปทำให้หลายต่อหลายครั้งผู้เขียนยังหวนคว้ากล้องตัวเดิมไปถ่ายทิวทัศน์ที่ชอบมากกว่าการกดชัตเตอร์บน กล้องดิจิทัล หรือแม้แต่โปรแกรมยอติธิตแห่งการสร้างภาพอย่างตระกูล ADOBE ที่มาแทนที่ การขีดเขียนของศิลปิน มันก็ทำให้อารมณ์บางอย่างขาดหายด้วยการถูกจำกัดด้วยเครื่องมือที่เทคโนโลยีมอบให้ จนสามารถกล่าวได้ว่าเราถูกจำกัดวิธีคิดภายใต้เครื่องมือที่เทคโนโลยีมีไว้ให้ จนบางครั้งเทคโนโลยีก้าวเข้ามาเป็นกรอบแห่งวิธีคิด วิธีดำเนินชีวิต ผู้เขียนนึกไม่ออกว่าปัจจุบันหากเกิดไฟฟ้าติดดับต่อกัน 5 วัน มนุษย์จะให้หยุดหงิดรำคาญขนาดไหน ทั้ง ๆ ที่ในอดีตมนุษย์ก็สามารถอยู่ได้โดยไม่มีกระแสไฟฟ้า ผู้เขียนต้องการสื่อว่าดาบคมที่สองที่จะเกิดขึ้นจากเทคโนโลยี น่าจะเกิดจากการที่มนุษย์นำตัวเองไปผูกติดกับเทคโนโลยี ไม่ได้ให้เทคโนโลยีเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต แต่กลับนำชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของเทคโนโลยี

จากประเด็นคำถามที่ว่าเรามีโอกาสที่จะเลือกหรือไม่เลือกใช้เทคโนโลยีเหล่านี้หรือไม่? กลับมาที่วงการการออกแบบ และการสร้างภาพแทนความจริง ที่รูปทรงต่างสามารถกระทำได้ละเอียดขึ้นและรวดเร็วขึ้นเมื่อเทคโนโลยีเข้ามาสนับสนุน โปรแกรม 3D MAX หรือ MAYA เกือบจะกลายเป็นคำตอบสำเร็จรูปสำหรับการออกแบบ เพราะเราเชื่อในภาพที่เห็นว่ามันเสมือนจริง มองได้ครบ 360 องศาทั้งภายนอก และภายใน และไม่ใช่เฉพาะการออกแบบตัวอาคาร การจำลองสินค้าต่าง ๆ ที่เป็นสามมิติ ก็ถูกนำเสนอโดยภาพเสมือนในจอคอมเช่นกัน ประกอบกับตอบโจทย์การตลาดได้เป็นอย่างดี แต่ปรากฏการณ์นี้ไม่ได้หมายความว่าสังคมไม่อนุญาตให้โมเดลที่สร้างจากไม้ จากกระดาษปรากฏตัว คือถ้าหากเราย้อนประวัติศาสตร์จากออกแบบ Representation ของอาคารหรืออะไรก็ตาม เราจะสามารถมองเห็นถึงวิวัฒนาการที่มีเพิ่มขึ้นตลอดมา จากการขีดเส้นบน

กระดาษ มาสู่กราฟฟิคบนคอมพิวเตอร์ กระดาษและดินสอยยังคงมีอยู่ในยุคปัจจุบัน จะมีก็เพียงความสะดวกสบายที่เราได้รับจากเทคโนโลยีที่มีเพิ่มขึ้น ทำให้เราห่างไกลความเป็น manual มากขึ้นเรื่อย ๆ คำตอบของผู้เขียนคือเราเลือกได้ที่จะใช้เทคโนโลยีชุดใดก็ตามที่เคยเกิดขึ้น เพราะเทคโนโลยีมันเป็นแค่วิธีคิดไม่ใช่ทั้งหมดของการผลิต ถ้าวัตถุประสงค์ของเราไม่ได้ตอบโจทย์ความทันสมัย แต่ตอบโจทย์ความคลาสสิก บางทีคอมพิวเตอร์อาจไม่ใช่ทุกคำตอบ

การจมตัวเองในบ่อกับดักแห่งเทคโนโลยี เราสามารถกลับด้านมองได้ว่าบางทีไม่ใช่เราที่เป็นคนที่มีอำนาจใช้มัน แต่มันต่างหากที่กำลังใช้เราทำงาน และตกเป็นทาสแห่งเทคโนโลยีในที่สุด ถึงวันนั้นเราจะเป็นเพียงกรรมกรที่เปลี่ยนสถานะมานั่งคลิกลีเมาท์เท่านั้น หากเพียงแต่เราสามารถหลุดกรอบออกมา มองคำตอบที่เทคโนโลยีสูงสุด ณ ปัจจุบันเป็นแค่ตัวเลือก ไม่ใช่คำตอบเดียว กระบวนคิดของเราจะเปลี่ยน และสร้างความสร้างสรรค์ให้กับผลงานอีกนับไม่ถ้วน มันจะเกิดการประสมประสาน ไม่ใช่แค่รูปแบบเดียว ศักยภาพจักรกลแห่งรอยหยักสมองมนุษย์ยังสามารถบันดาลผลงานมากมาย ซึ่งหากทั้งผู้ออกแบบและผู้ใช้เทคโนโลยีเชื่อในอำนาจเลือกที่ตนสามารถเลือกได้ สังคมจะเกิดขึ้นงานที่ไม่ได้เป็นชิ้นงานสำเร็จรูปชนิดเป็นคำตอบสมบูรณ์แบบจากเทคโนโลยี แต่จะเกิดความกล้าแตกต่าง และจากข้อคิดเห็นข้างต้นผู้เขียนเชื่อว่าเรามีโอกาสที่จะเลือกถ้าเหตุและผลของเราไม่ได้ไหลอยู่บนพื้นฐานการอยู่รอดตลาดทุนนิยม หากเราอยากสร้างกรงนกให้สัตว์ที่เรารักสักตัว เทคโนโลยีขั้นสูงในปี 2006 อาจสนองความต้องการได้ไม่เท่าการขีดร่างจากกิ่งไม้บนพื้นดินได้ต้นไม่ขณะที่ความคิดบรรเจิดก็ได้ ดังนั้นโอกาสที่อาจารย์ถามถึง บางทีคำตอบมันก็แค่เราคิดจะเลือกหรือไม่เท่านั้นเอง โลกที่หมุนเร็วขึ้นบ่อยครั้งที่เราเลือกไปโดยอัตโนมัติ จนลืมใช้โอกาสนั้นเลือกในสิ่งที่แตกต่าง

การสื่อในสิ่งที่เกิดขึ้นในรูปแบบภาพแทนความจริงนั้นอิทธิพลของเทคโนโลยีเข้าไปเป็นกรอบขึ้นอย่างเลี่ยงไม่ได้ ปรากฏการณ์ปัจจุบัน สังคมส่วน

‘ละครลิง’ ในภาวะวิกฤติและมูลเหตุแห่งการสูญหาย The Crisis and Presumptive Extinction in Monkey Show.

ชญานิษฐ์ ฉลาดธัญญิกิจ*

บทคัดย่อ

ละครลิง ได้มีพัฒนาการมาอย่างยาวนานตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 ได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงจนมาสู่ยุคที่นิยมตนเองว่า ‘ละครลิงร่วมสมัย’ และในปัจจุบันเหลือคณะศิษย์พระกาฬเพียงคณะเดียวที่ยังคงจัดการแสดงละครลิงอยู่ จากการศึกษาค้นคว้าพบว่า นอกจากปัจจัยเรื่องผู้รับสารมีสื่อให้เลือกรับหลากหลายมากขึ้น สาเหตุสำคัญที่ทำให้ละครลิงอยู่ในภาวะวิกฤติและอาจจะสูญหายไปได้ในอนาคต คือ การละทิ้งอัตลักษณ์สำคัญของตนเอง 2 ประการ คือ 1) ปฏิเสธที่จะใช้เรื่องราววรรณคดีหรือนิทานพื้นบ้านดังที่เคยปฏิบัติมา และ 2) ตัดความเป็น ‘ละคร’ ที่มีมาตั้งแต่ในสมัยละครลิงยุคแบบแผนทิ้งไป เหลือเพียงแต่การแสดงทักษะของลิงที่ได้ฝึกฝนมาเท่านั้น

Abstract

The Monkey Show has been extensively developed since the reign of King Rama VI. The pattern of the show has also been continuously adjusted up until the time it was named “Contemporary Monkey Show”. At present, Sidprakhon group is the only group left that is still performing. This study found that there is one important factor causing crisis and presumptive extinction in monkey show which is aside from the factor of having more medium choices for audiences to choose. It is the discontinuance of its two unique identities as follows; 1) denying displaying folk literature or tales and 2) cutting off the real “play” which had been existed since traditional period of monkey show. The show only offers monkeys performing their own trained skills.

บทนำ

ละครลิง เป็น “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม สาขาศิลปะการแสดง (Performing Arts) ที่กำลังอยู่ในภาวะวิกฤติเสี่ยงต่อการสูญหาย” คำกล่าวนี้คือ คำจำกัดความบทบาทและสถานภาพของละครลิงในปัจจุบัน อันปรากฏอยู่ในเล่ม รายงานวิจัย โครงการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม(ละครลิง) ผลงานการวิจัยของ รัตนพล

ชื่นค้า อาจารย์ประจำ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตร ซึ่งได้รับการสนับสนุนการวิจัยจากกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม โดยมีผลการศึกษาวเคราะห์ที่ครอบคลุมองค์ความรู้เกี่ยวกับละครลิงทั้งหมดไว้ในประเทศไทยอย่างละเอียดและชัดเจน

หลังจากอ่านผลการศึกษาวเคราะห์ ในรายงานวิจัยเล่มดังกล่าวที่ได้สรุปไว้ว่า “ 1) องค์ความรู้ละครลิงมีความเสี่ยงที่จะสูญหาย 2) การชมละคร

* อาจารย์ประจำภาควิชาสื่อสารการแสดง คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม

ไม่มีแก่นเรื่อง ไม่มีเรื่องราวอันเป็นเหตุเป็นผลในการก่อให้เกิดการกระทำของตัวละคร แต่เป็นการแสดง (Shows) ที่เน้นการกระทำให้ผู้ชมเกิดความรู้สึกตื่นตาตื่นใจ หวาดเสียว ซึ่งการแสดงฝึกฝนสัตว์นี้เป็นเพียงองค์ประกอบส่วนหนึ่งจากองค์ประกอบทั้งหมดที่อยู่ในละครลิง

ถ้าหากวิเคราะห์ต่อไปอีกจะพบว่า ในขณะที่ลิงเป็นนักแสดงที่รับบทเด่นอยู่หน้าม่าน ก็มี ‘คน’ ซึ่งเป็นนักแสดงคนสำคัญตัวจริงอยู่เบื้องหลัง

นายโรง หรือ คนพากย์ เป็นผู้กำกับเรื่องราวจังหวะในการดำเนินเรื่องทั้งหมดบนเวที เป็นนักแสดงคนสำคัญที่ต้องจำบทร้อยกรองและบทพากย์ร้อยแก้ว และ ต้องรู้จังหวะในการนำเสนอที่จะทำให้เหล่านักแสดงลิงนั้นโดดเด่น เหมือนกับว่าลิงเป็นเจ้าของเรื่องราวที่กำลังดำเนินอยู่นั้นเอง จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นละครคน ที่มีลิงเป็นนักแสดงซูโรงเท่านั้น

ด้วยเหตุที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ละครลิงแบบดั้งเดิม จึงไม่ใช่แค่การแสดงฝึกฝนสัตว์ หากแต่มีองค์ประกอบของละคร อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ซึ่งจุดนี้เองที่ทำให้ละครลิงแบบดั้งเดิมมีอัตลักษณ์ที่ชัดเจนแตกต่างจาก ละครลิงในประเทศอื่น ๆ ที่เป็นการแสดงความสามารถของสัตว์ให้เลียนแบบมนุษย์ได้เท่านั้น

พัฒนา หรือ ละทิ้งสิ่งที่มี

อย่างที่กล่าวไปข้างต้นว่าละครลิงมีพัฒนาการมายาวนาน ตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 6 โดยในยุคเริ่มแรกนั้น ละครลิงยังไม่ได้มีแบบแผนหรือมีองค์ประกอบของละคร แต่เป็นแค่การแสดงการฝึกลิงเพื่อแลกอาหารหรือเงิน มีชื่อเรียกว่า ‘ลิงวณิพก’ แต่ต่อมาไม่นานนักก็พัฒนามาเป็น ‘ละครลิงผูกโรง’ มีโรงจัดแสดงละครถาวรเก็บค่าบัตรเข้าชม โดยได้อิทธิพลมาจากลิเกและละครชาตรีดังที่ได้อธิบายถึงรูปแบบการจัดแสดงละครไปข้างต้นแล้ว ซึ่งถือว่ายุคนี้คือยุคเฟื่องฟู และได้รับการยอมรับว่าเป็นยุคแบบแผนของละครลิงในประเทศไทย จนกระทั่งในปัจจุบันนี้ละครลิงได้ขับเคลื่อนตัวเองมาอยู่ในยุคที่เรียกว่า ‘ละครลิงร่วมสมัย’

จากการที่ผู้เขียนค้นคว้าเอกสารก่อนจะเดินทางไปยังจังหวัดลพบุรี เพื่อชมละครลิงของคณะศิษย์พระบาทซึ่งประกาศตัวว่าเป็นละครลิงคณะสุดท้ายในประเทศไทย ที่จัดแสดงในงานแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราชประจำปี 2559 นั้น มีความเข้าใจว่า ละครลิงร่วมสมัย คือ คำจำกัดความของการแสดงละครลิงในรูปแบบเดิม คือ การแสดงพื้นบ้านมีเรื่องราว เน้นจุดสนใจอยู่ที่การแสดงของลิง เพียงแต่ปรับเปลี่ยนโครงเรื่องให้มีความทันสมัยมากยิ่งขึ้น แต่เมื่อได้รับชมการแสดงในรอบแรกผ่านไป จึงทราบว่าเข้าใจผิด

การแสดงที่เกิดขึ้นในวันนั้น แสดงให้เห็นว่านอกจากละครลิงจะละทิ้งอดีตไปสู่ความใหม่ ในขณะที่ผู้คนในปัจจุบันมีความโหยหาอดีต(Nostalgia) ด้วยการเปลี่ยนบทพากย์- เจาจาที่แต่เดิมเคยเป็นบทร้อยกรองก็กลายเป็นบทเจาจาร้อยแก้วเพียงอย่างเดียวซึ่งก็เป็นผลสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนเนื้อเรื่องที่เลือกนำมาแสดงให้เป็นปัจจุบัน เปลี่ยนเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงจากเครื่องพิณพาทย์มาใช้การเปิดเครื่องเสียงแทน เปลี่ยนเครื่องแต่งกายให้เป็นไปตามสมัยนิยม และไม่มีฉากประกอบการแสดงแล้วนั้น ละครลิงยังตัดองค์ประกอบสำคัญที่สุด อันได้แก่ ‘ความเป็นละคร’ อันเป็นอัตลักษณ์ สำคัญในงานแสดงของตนออกไปด้วย

จริงอยู่ที่ในอดีตการแสดงละครลิงเป็นการแสดงพื้นบ้านที่ไม่ได้เน้นเรื่องราว แต่เน้นกระบวนการของลิงมากกว่า แต่ถึงกระนั้นก็ยังมียุคหรือ รสทางละคร ซึ่งสัมพันธ์และเป็นเหตุเป็นผล เชื่อมโยงกับกระบวนการที่ลิงได้แสดงความสามารถตามที่ได้ฝึกฝนมา แต่การแสดงละครลิงที่ได้ชมงานแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราชประจำปี 2559 นั้น ถึงแม้ว่าจะมีการบอกกล่าวชื่อเรื่องและแนะนำตัวละครคล้ายกับการสวมบทบาทให้แก่ลิง เช่น ลิงประภทเป็นพระเอกที่มาตามหาคนรักในเมืองกรุง ลิงกำนันเข้มเป็นผู้มีอิทธิพลซึ่งเป็นตัวร้ายของเรื่อง และลิงสาวกาญจนาเป็นนางเอกซึ่งเป็นนักร้องคาเฟ่ แต่ก็ไม่มีการดำเนินเรื่อง ไม่มีการเล่าเรื่อง ไม่มีการจบปมของละคร

ผู้ชมไม่ได้สรรถรสรอย่างทีละครครจะมี

การแนะนำตัวละครมีขึ้นอย่างเป็นทางการและเป็นพิธีและมีจุดเน้นในการแสดงคือการแสดงทักษะความสามารถของลิงตามที่ได้ฝึกฝนมา เช่น การแสดงรับมิด การแสดงกระโดดลอดห่วงไฟ การแสดงแก้ปมเชือก การแสดงวิดพื้น เป็นต้น โดยการแสดงของลิงเหล่านี้ไม่มีเส้นเรื่องที่จะร้อยโยงแต่ละการกระทำให้เป็นเหตุเป็นผลกัน และไม่มี ความเชื่อมโยงกับชื่อเรื่องหรือเนื้อเรื่องที่เกริ่นบอกก่อนจะเริ่มการแสดง มีเพียงมุกตลกลูกล่อลูกชนของผู้พากย์เท่านั้นที่คอยแทรกอยู่ในแต่ละการแสดงทักษะของลิง

การแสดงละครลิงในงานแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์จัดแสดงทุกวันตลอดเวลากิจการงาน วันละ 3 รอบ คือ 10.00 น. 19.00 น. และ 21.00 น. แต่ละรอบใช้เวลาการจัดแสดงประมาณ 20 – 25 นาที ยิ่งดึกมากเท่าไร ผู้คนที่มาเที่ยวชมงานก็เยอะมากเท่านั้น บรรยากาศที่ศาลาบ้านเรือนไทย ในเขตวังนารายณ์ราชินีเวสต์ ซึ่งเป็นที่ใช้ในการจัดแสดง จึงแน่นขนัดไปด้วยผู้คนที่ส่วนหนึ่งหลั่งไหลมาจากเวทีการแสดงลิเกและการแสดงร้องเพลงลูกทุ่งของโรงเรียนมัธยมประจำจังหวัดในเวทีใกล้กันจบลง และอีกส่วนหนึ่งคือผู้ชมที่ตั้งใจมาดูละครลิงโดยเฉพาะ จากการสังเกตการณ์และการสัมภาษณ์แบบสุ่มจากกลุ่มผู้ชมในรอบการแสดงวันที่ 20 – 21 กุมภาพันธ์ 2559 จำนวน 34 คน สามารถสรุปได้ว่า ผู้ชมแบ่งเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรก ไม่ได้เป็นคนที่มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดลพบุรี และไม่เคยชมการแสดงละครลิงมาก่อน มีความสนใจจากการทราบข่าวประชาสัมพันธ์จึงตั้งใจมาดู ด้วยอยากรู้ว่าละครลิงนั้นเป็นอย่างไร ลิงสามารถแสดงได้เหมือนคนหรือไม่ เนื้อเรื่องแบบไหนที่ลิงจะแสดง

ในขณะที่ผู้ชมอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีจำนวนคนมากกว่ากลุ่มแรก เป็นคนที่มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดลพบุรี หรือ ในเขตจังหวัดใกล้เคียง เคยได้ชมละครลิงมาก่อน ถือโอกาสในการมาเที่ยวชมงาน และชมการแสดงอื่น ๆ แวะชมการแสดงละครลิงด้วย โดยไม่ได้มีความรู้สึกตื่นเต้น หรือ มีความสนใจอยาก

ดูเป็นพิเศษ เพราะลิงก็แสดงทักษะที่ซ้ำแบบเดิมกับที่ตนเคยได้ชมมาแล้ว ในปีก่อน ๆ ไม่มีเรื่องราวให้หน้าติดตาม

เมื่อได้หาข้อมูลเพิ่มเติม พบว่า การแสดงในรูปแบบเดียวกันนี้ ถูกบันทึกไว้ในบทถอดการแสดงละครลิงที่จัดแสดงใน วันที่ 15 มิถุนายน 2557 ณ สวนสัตว์พาด้า ปีนเกล้า ของเล่มรายงานวิจัยโครงการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (ละครลิง) เมื่อเปรียบเทียบกันแล้ว พบว่าทั้งบทพากย์และเจรจา รวมถึงการแสดงความสามารถของลิง มีลักษณะเหมือนกันอย่างไม่มีผิดเพี้ยน ชนิดภาพต่อภาพ คำต่อคำ

จากข้อมูลนี้จะเห็นได้ว่า เมื่อละครลิงได้ปรับเปลี่ยนการนำเสนอ ไม่มีเนื้อหาหรือเค้าโครงเรื่อง ไม่มีบทร้องที่แสดงความงามทางภาษา ไม่มีรสแห่งวรรณคดี อันเป็นส่วนประกอบสำคัญของความเป็น ‘ละคร’ ละครลิงจึงกลับกลายเป็นแค่การแสดงทักษะของสัตว์เพียงอย่างเดียว หรือที่เรียกกันว่าละครสัตว์ (Circus) ผลที่ได้คือความจำเจ ในรูปแบบที่คาดเดาได้ Wilbur Scharm (วิลเบอร์ ชาร์ม) ได้กล่าวว่า “มนุษย์มีแนวโน้มในการเปิดรับสารที่ใช้ความพยายามน้อย ใกล้ตัว เลือกรับได้ง่าย และมีประโยชน์ต่อตนเอง” นั้นหมายความว่า ถ้าของ 2 สิ่ง มีความสนใจต่อบุคคลหนึ่งในระดับเท่ากัน บุคคลนั้นจะเลือกของที่หยิบง่ายกว่า

แน่นอนว่า ละครลิง ไม่ได้อยู่ในเงื่อนไขนี้ เพราะการจะชมละครลิงต้องใช้ความพยายามอย่างมากในการเดินทางไปชม ในสถานที่ซึ่งแตกต่างกันไปตามโอกาส นั้นหมายความว่า นอกเหนือจากการที่ผู้ชมจะได้รับชมละครลิงโดยบังเอิญตามสถานที่ต่าง ๆ เช่น ไปเที่ยวสวนสัตว์เลยได้แถมดูละครลิง หรือไปสักการะศาลพระกาฬเลยได้ชมละครลิงกับบนนั้น การจะดูละครลิงต้องใช้ความพยายามในการหาข่าวประชาสัมพันธ์ และ ใช้ความพยายามในการเดินทางเพื่อไปในสถานที่นั้นเป็นอย่างมาก

เมื่อไม่ใช่เรื่องใกล้ตัวที่หยิบจับได้ง่าย การจะรับชมในครั้งต่อ ๆ ไป ก็ต้องเกิดจากความสนใจอย่าง

เฉพาะเจาะจง ยิ่งไม่มีอัตลักษณ์ที่ทำให้เกิดความจดจำ หรือ กระตุ้นให้เกิดความต้องการอยากมาดูซ้ำด้วยแล้ว สิ่งที่ต้องขบคิดคือ คำว่า “การแสดงละครลิขณะสุดท้ยประเทศไทย” ซึ่งเป็นคำเชิญชวนให้ผู้ชมอยากลองชมละครลิขณะสักครั้งในชีวิตก่อนที่จะไม่มีเหลืออยู่ จะมีอิทธิพลต่อความสนใจของผู้คนมากพอที่จะทำให้เกิดความต้องการอยากดูซ้ำได้หรือไม่

เพราะอะไร อัตลักษณ์ซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดใจจึงหายไป?

ถ้าหากจะพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลง จากละครลิขณะยุคดั้งเดิม มาจนถึงละครลิขณะยุคใหม่ที่มีการนำเสนอในลักษณะนี้ พบว่าอาจเกิดจากการพยายามปรับตัวให้อยู่รอดในยุคที่ผู้ชมลดน้อยลงจากการไปเลือกรับสื่อในช่องทางอื่น ไม่ว่าจะเป็นโทรทัศน์ ภาพยนตร์ หรือ สื่อออนไลน์ใกล้ตัวที่เข้าถึงได้ง่ายก็ตาม

การเลิกใช้วงปีพาทย์แสดงสด การละทิ้งฉากที่ใช้ประกอบการแสดงก็เป็นไปเพื่อลดทอนค่าใช้จ่าย เพื่อให้สอดคล้องกับรายรับที่เปลี่ยนไป ในส่วนการตัดเนื้อเรื่อง อันมีแก่นเรื่องที่เป็นเป้าหมายหลักของการเล่าเรื่องออก ซึ่งเป็นผลมาจากผู้จัดแสดงอยากนำเสนอทักษะของลิขณะที่ฝึกฝนมาใหม่ผนวกกับความสามารถเดิมของลิขณะซึ่งต้องใช้เวลามากขึ้น แต่มีเวลาในการจัดแสดงเท่าเดิม ความสำคัญของเรื่องราวที่ใช้เชื่อมโยงการกระทำของนักแสดงลิขณะจึงค่อย ๆ ลดลงไปตามลำดับ นอกจากนี้ยังใช้ชื่อเรื่องที่ฟังดูสมัยใหม่ ประกอบกับการใช้เครื่องแต่งกายตามสมัยนิยม เน้นการนำเสนอความสามารถแสนรู้ที่ดูตลกขบขันและน่ารักของลิขณะให้มากขึ้น ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นความพยายามในการเรียกผู้ชมให้กลับมานิยมละครลิขณะอีกครั้งหนึ่งด้วยหวังว่าเรื่องราวตลกขบขัน ไม่มีเนื้อหาที่ต้องใช้ความคิด ไม่มีบทหรือกรองที่ต้องใช้ความแตกฉานทางภาษาในการทำความเข้าใจ เป็นเรื่องราวที่ย่อยง่ายเหมาะกับผู้ชมทุกเพศ ทุกวัย

แต่ในกระบวนการวิวัฒน์ตัวตนด้วยการปลดปล่อยความยุ่งยากในการสร้างสรรค์ ลดทอนละทิ้งองค์ประกอบที่ดูเข้าใจยากเพื่อให้เข้าถึงง่ายขึ้น

โดยไม่รู้ตัว อัตลักษณ์ของละครลิขณะ อันเป็นเสน่ห์ที่น่าสนใจได้ถูกปลดปล่อยออกไปพร้อมกันด้วย

ผลกระทบจากอัตลักษณ์ที่สาบสูญ

Kathryn Woodward (1997) ได้กล่าวเอาไว้ว่า ‘อัตลักษณ์’ เป็นเรื่องของความเข้าใจและการรับรู้ ว่าเราเป็นใคร เขาเป็นใคร เป็นการสร้างขึ้นและดำรงอยู่ที่เรารับรู้เกี่ยวกับตนเองอย่างไร และผู้อื่นรับรู้เกี่ยวกับตัวเราอย่างไร โดยมีกระบวนการทางสังคมสร้างและสืบต่ออัตลักษณ์ และโดยส่วนใหญ่แล้ว อัตลักษณ์มักจะถูกกำหนดด้วยความแตกต่าง โดยจะเห็นจากการการแบ่งแยกออกจากกัน และกำหนดขึ้นจากคู่ตรงข้าม เช่น ผู้ชาย – ผู้หญิง , ดำ – ขาว , ปกติ - ผิดปกติ เป็นต้น

และในกรณีของละครลิขณะนี้ อัตลักษณ์ที่เป็นปัจจัยทำให้ละครลิขณะในประเทศไทยมีความแตกต่างอย่างเป็นปัจเจก คือ 1.การนิยมนำวรรณคดีมาแสดง โดยได้รับอิทธิพลมาจากลิเกและละครชาตรี และ 2.การนำเสนอทักษะความสามารถของลิขณะที่ได้ผ่านการฝึกฝนมาทางศาสตร์แห่งละคร

เมื่อ อัตลักษณ์ ของละครลิขณะในประเทศไทยที่มีมาแต่ดั้งเดิมถูกเพิกเฉย ปัจจัยในแต่ละส่วน ซึ่งเคยประกอบกันเป็นอัตลักษณ์ค่อย ๆ ถูกถอดวางออกทีละชิ้น เริ่มตั้งแต่ การปรับเปลี่ยนเนื้อหาจากวรรณคดีมาเป็นเรื่องราวสมัยปัจจุบัน จนกระทั่งละทิ้ง ความเป็นละคร ผลลัพธ์ก็คือ สถานภาพการแสดงละครลิขณะในประเทศไทยทุกวันนี้จึงไม่แตกต่างอะไรจากละครสัตว์ หรือ กลายเป็นละครลิขณะในความหมายเดียวกับ ละครลิขณะในประเทศอื่น ๆ ที่มีลักษณะเป็นการแสดงความสามารถของสัตว์เพียงอย่างเดียว

เมื่อกลายเป็นละครสัตว์ หรือ ถูกมองว่ามีภาพลักษณ์เดียวกันกับ ละครลิขณะ ประเทศอื่น ๆ เสียหายอย่างไร ? ละครลิขณะในต่างประเทศ เป็นการแสดงที่เน้นให้ลิขณะแสดงทักษะการเลียนแบบมนุษย์ เน้นการแสดงผาดโผนที่มักทำให้ลิขณะได้รับบาดเจ็บ เบื้องหลังความสนุกสนานของผู้ชมคือร่องรอยน้ำตาของสัตว์ ภาพที่ลิขณะทรมานและฝึกลูกอย่างโหดร้ายถูกนำเสนอ

ข่าวให้เห็นผ่านตาอยู่เสมอ จะเห็นได้ว่าในช่วงระยะเวลาไม่กี่ปีมานี้สิทธิของสัตว์ถูกพูดถึงเป็นอย่างมาก และในหลาย ๆ ประเทศ ประชาชนผู้รักสัตว์ และ นักธรรมชาติเพื่อสิทธิสัตว์ก็ออกมาเรียกร้องให้ยกเลิกการแสดงละครลิง อย่างในประเทศอินโดนีเซีย ประชาชนมีการเคลื่อนไหวอย่างจริงจัง จนรัฐบาลต้องออกมาตรการกวาดล้างละครลิงซึ่งสอดคล้องกับเครือข่ายพิทักษ์สัตว์ที่ระบุว่าละครลิงเป็นการทรมานลิงเพราะลิงเป็นสัตว์สมควรจะได้ใช้ชีวิตตามธรรมชาติ เช่นเดียวกับประเทศจีนที่ถึงแม้ยังไม่มีกรออกกฎหมายห้าม แต่ก็มีกรรณรงค์ลารายชื่อผู้สนับสนุนการยกเลิกละครลิงอย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น การปราศจากอัตลักษณ์ซึ่งเป็นตัวแบ่งแยกละครลิงของไทยกับละครสัตว์ ก็คล้ายกับว่าเป็นการนำตนเองเข้าไปอยู่ในหมวดหมู่เดียวกันกับละครสัตว์ซึ่งมีภาพลักษณ์อันโหดร้ายทารุณด้วยผลลัพธ์ที่ได้คือ การลดทอนคุณค่าตนเอง และเป็นการผลักผู้ชมส่วนหนึ่งออกไปให้เกิดความรู้สึกกลางแกลงในการแสดงละครลิง ถึงแม้ว่าคณะละครลิงจะพยายามทำความเข้าใจกับผู้ชมว่า การฝึกละครลิงในประเทศไทย ฝึกด้วยความรักความเมตตาที่มีต่อสัตว์ก็ตาม

สรุป

ละครลิงไม่ใช่สื่อสร้างความบันเทิงที่ได้รับคามนิยมอย่างที่เคยเป็นมาในอดีตแล้ว ถึงแม้คณะละครลิงศิษย์พระบาทซึ่งเป็นละครลิงคณะสุดท้ายใน

ประเทศไทยจะมีงานแสดงอย่างต่อเนื่อง แต่ด้วยสถานที่จัดแสดงอยู่เป็นประจำคือสวนสัตว์ต่าง ๆ หรือศาลพระบาทเมื่อมีผู้ว่าจ้างไปแสดงแก่นบน และงานเทศกาลประจำจังหวัดต่าง ๆ ก็สะท้อนให้เห็นว่าสถานภาพและบทบาทนั้นเปลี่ยนไปจากเดิมอย่างมาก และยิ่งนับวันพื้นที่ในการนำเสนอละครลิงก็คงจะลดน้อยลงไปเรื่อย ๆ เพราะถูกสื่ออื่น ๆ เข้ามาแย่งชิงความสนใจไปจนหมดสิ้น

แต่ถึงอย่างนั้น สิ่งแรกที่เราควรดำเนินการในการต่อชีวิตและลมหายใจให้ละครลิง คงไม่ใช่การเริ่มต้นที่การเชิญชวนให้ผู้ชมมาชมละครลิงเพื่อเป็นการอนุรักษ์ เพราะในฐานะผู้สร้างสรรค์งานคงไม่มีใครอยากให้ผู้ชมเลือกมาดูผลงานของเราเพียงเพราะสงสารหรือเห็นใจ แต่สิ่งที่ควรจะทำคือการกอบกู้อัตลักษณ์ที่สูญหายไปของละครลิงขึ้นมาใหม่ วางบทบาทของตัวเองให้อยู่ในลักษณะของงานสร้างสรรค์ที่ใช้ศิลปะผสมผสาน ทั้งศิลปะทางการละคร และศิลปะการฝึกฝนสัตว์ เพื่อเป็นเสน่ห์ดึงดูด จนทำให้ผู้ชมสนใจอยากจะมาดูละครลิงด้วยเสน่ห์ของมันเอง โดยไม่มีคำที่ใช้เรียกร้องความสนใจอื่นใดมาเป็นเครื่องฉาบหน้า

ถ้าหากสวมอัตลักษณ์ที่ถอดวางทิ้งไว้กลับมาแล้ว แต่ผู้ชมก็ยังละเลยไม่สนใจ จนกระทั่งวันหนึ่งละครลิง ต้องกลายเป็นเพียงเรื่องราวที่ใช้บอกเล่าให้ความรู้ มีชีวิตอยู่แค่ในพิพิธภัณฑ์ ถึงอย่างนั้น ก็ยังดีกว่าการปลดปล่อยตัวตนเพื่อให้ดำรงอยู่ต่อไปได้โดยไร้จิตวิญญาณที่แท้จริง

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- นพมาศ แวหงส์. (2558). *ปริทัศน์ศิลปการละคร*, พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : ภาควิชาศิลปการละคร คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รัตนพล ชื่นคำ. (2557) รายงานวิจัยโครงการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (ละครลิง), โครงการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม.
- สรณัฐ ไตลิ่งคะ และคณะ. (2557). *เรื่องเล่า ล.สิง*. ภาควิชาวรรณคดีและคณะกรรมการฝ่ายวิจัย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตร และ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม.

ภาษาอังกฤษ

- Woodward, Kathryn. (1997) ed. *Identity and difference*. London: Sage.
-